

Білоус В.С. Формування та збереження культурної і національної пам'яті – місія документно-інформаційних інституцій. Етнокультурне розмаїття України: загальнонаціональна єдність та євроінтеграційний поступ : Всеукраїнська науково-практична конференція з міжнародною участю, 23-24 серпня 2024 р., м. Одеса / Одеська національна наукова бібліотека. Одеса, 2024. URL: <http://odnb.odessa.ua/>

УДК 021+930.25+069]:[930.85+316.356.4]

Білоус Валентина Степанівна,
директор бібліотеки
Вінницький державний педагогічний
університет імені Михайла Коцюбинського
м. Вінниця Україна.

ФОРМУВАННЯ ТА ЗБЕРЕЖЕННЯ КУЛЬТУРНОЇ І НАЦІОНАЛЬНОЇ ПАМ'ЯТІ – МІСІЯ ДОКУМЕНТНО- ІНФОРМАЦІЙНИХ ІНСТИТУЦІЙ

У статті висвітлено основну місію інституцій національної спадщини. Акцентовано увагу на роль бібліотек, архівів, музеїв, як носіїв культурної спадщини та соціальної пам'яті народу. Доведено ефективність співпраці документно-інформаційних інституцій національної пам'яті. Окреслено спільне в діяльності бібліотек, архівів, музеїв – зберігачів духовної спадщини народу та культурного надбання людства. Підкреслено необхідність цифровізації бібліотечних та архівних інформаційних ресурсів та послуг. Виокремлено важливість розвитку міжнародної співпраці, впровадження інтерактивних проєктів, інноваційних сервісів. Наведено досвід краєзнавчої діяльності бібліотеки щодо формування та збереження історичної пам'яті, наукового та культурного надбання Вінниччини та зокрема Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського.

***Ключові слова:** бібліотеки, архіви, музеї, документно-інформаційні інституції, інституції пам'яті, культурна спадщина, краєзнавча діяльність, бібліотека Вінницького педуніверситету.*

Formation and preservation of cultural and national memory – mission of documentary and informational institutions

The article highlights the main mission of national heritage institutions. Attention is focused on the role of libraries, archives, museums as carriers of cultural heritage and social memory of the people. The effectiveness of cooperation between document and information institutions of national memory has been proven. Commonalities in the activities of libraries, archives, museums - custodians of the spiritual heritage of the people and the cultural heritage of humanity - are outlined. The necessity of digitization of library and archival information resources and services is emphasized. The importance of the development of international cooperation, the implementation of interactive projects, and innovative services is highlighted. The experience of the library's local history activities regarding the formation and preservation of historical memory, scientific and cultural heritage of Vinnytsia region and, in particular, Mykhailo Kotsiubynskiy State Pedagogical University of Vinnytsia is presented.

Keywords: libraries, archives, museums, document and information institutions, memory institutions, cultural heritage, local history activities, Vinnytsia Pedagogical University library.

Організація формування та використання документної спадщини та традицій є одним з основних напрямів роботи бібліотек, архівів, музеїв, що зближує та підносить їхню роль в усіх сферах суспільного життя. Бібліотечні, архівні та музейні фонди є носіями культурної спадщини та соціальної пам'яті народу – це пам'ять установи, яка надає інформацію про справжню історію від минулого до сьогодення. Архівні документи, які зберігаються в архівних, музейних, бібліотечних фондах, є унікальними за змістом, різноманітними за типом та характером і складають невід'ємну частину духовної спадщини українського народу [1]. Спільною соціальною функцією і суспільною місією інституцій національної пам'яті, є зберігання історико-культурного надбання, зафіксованих у матеріальній формі видів і проявів суспільної пам'яті, вони містять цінний масив документів, документальну спадщину, що відбивають історію духовного й матеріального життя народу України, мають культурну цінність і є надбанням української нації.

Специфіка діяльності бібліотек, архівів, музеїв є об'єктом дослідження та дискусії зарубіжних та вітчизняних вчених, супроводжується великою кількістю публікацій. Питанню ролі бібліотек, архівів та музеїв як важливих сховищ національно-культурної спадщини, дослідженню форм їх взаємодії та перспективи співпраці в інформаційному просторі України присвячені праці вітчизняних вчених: Л. Дубровіної, І. Матяш, А. Киридон [7], С. Шемаєва [10], Н. Вовк [4]. та ін. Вивчення матеріалів, використання відомостей, знайдених в традиційних джерелах, архівах, бібліотеках дозволяє дослідити невідомі раніше факти, повернути історії несправедливо забуті або маловідомі імена.

Діяльність інституцій пам'яті сприяють збереженню, охороні та передаванню майбутнім поколінням унікального ментального надбання, що міститься у культурному, історичному, освітньому, знанневому спадку громади, вони відтворюють її специфічні відмінності, котрі ідентифікують місцевих мешканців, викликають незмінний інтерес у дослідників, туристів. Ці окреслені риси становлять соціальну пам'ять громади, а її сховищами та носіями є місцеві бібліотеки, архіви, музеї [8, с. 9]. Реалії часу перетворили класичні сховища у

інституції, соціальною функцією та головним суспільним інструментом яких є зберігання історичної пам'яті та історико-культурної інформації протягом всієї історії людства. Сьогодні інституції пам'яті забезпечують широкий доступ до своїх інформаційних ресурсів, нових знань, надають можливість здійснювати наукові відкриття та впливати на соціально-політичний розвиток суспільства.

Сучасне суспільство переживає складні стани, що набули характеру системних кризових явищ. Ситуація, з якою зіткнулися бібліотеки, архіви, музеї через повномасштабну війну, стала, з одного боку, випробуванням, яке характеризується невизначеністю різних аспектів діяльності, а з іншого – вагомим чинником для якісних змін у роботі. Працівники цих установ прийняли виклики, породжені війною та шукали рішення для подолання існуючих проблем та загроз. Війна принесла в Україну небачені вбивства людей і руйнування матеріальних цінностей. Захист культурної спадщини, в тому числі цифрової – один із фронтів боротьби проти російської агресії. Збільшення суспільного та наукового інтересу до національного культурного надбання України, закономірно призвели до усвідомлення, що сьогодні у складних сценаріях невизначеності, у складних викликах часу, пріоритетним напрямом діяльності інституцій пам'яті є збереження та забезпечення оперативного вільного доступу громадян до інформації. Багато об'єктів культурної спадщини зруйновано, пошкоджено чи викрадено з початку повномасштабної війни. Від влучань російських ракет знищуються унікальні пам'ятки архітектури, цілі архіви, які неможливо відновити. У таких умовах потреба збереження культурної спадщини є особливо гострою. На часі – створення цифрових архівів, архівування усієї цифрової продукції, документів, які цінним культурним надбанням України. Крім культурної спадщини, яка щодня перебуває під загрозою знищення чи пошкодження, оцифрування і збереження потребує інформація про події, що відбуваються під час російсько-української війни. Ці дані становлять неабияку цінність для майбутніх досліджень, а також слугуватимуть доказами скоєння воєнних злочинів РФ на міжнародних судах [11].

Міністерство культури та інформаційної політики анонсувало створення цифрової платформи управління національною культурною спадщиною у співпраці з ЮНЕСКО. На головній сторінці сайту Центрального державного архіву громадських об'єднань України (ЦДАГО) міститься інформація «Про збір документальних свідчень військової агресії російської федерації проти України» та звернення до користувачів: «...ми сьогодні очевидці цього жахливого злочину росії проти нашого українського народу, який необхідно не просто закарбувати у пам'яті, а зробити все, щоб зібрати всі можливі документальні свідчення та докази цієї руйнівної війни, зберегти нашу сучасну історію, свідками якої нам довелося стати! Тому зараз надважливо, щоб усі ці людські історії та розповіді – жодна не була втрачена або забута!». Публікації в ЗМІ та Інтернеті, офіційні документи, фотографії та відео, історії людей – все це потребує фіксації для подальшого збереження. Працює сайт ініціативи «Архів війни» – об'єднана база відео та аудіоматеріалів про війну в Україні. Бібліотеки України долучилися до формування колекції Національної цифрової бібліотеки України, з метою архівування свідчення про страшні злочини росії та про незламність і стійкість українського народу, розповісти світові про те, як це – жити під час війни.

Попри всілякі складнощі, соціальні інституції пам'яті продовжують кооперуватися та об'єднуватися, прагнуть реалізувати певні глобальні проекти, чи протистояти тим, хто заважає досягненню наших цілей. Особливо це актуально сьогодні, коли наша країна перебуває в умовах воєнного стану. Саме сьогодні надзвичайно важливою є роль бібліотек, архівів, музеїв, як соціальних інститутів, які збирають та зберігають джерела соціальної, історичної, національної пам'яті, організовують їх збереження, здійснюють наукову, інформаційну та культурну діяльність; визначено їхні основні функції, законодавчі засади цих установ [6]. Співпраця соціально-інформаційних інститутів має цілу низку переваг, серед яких: спільні проекти, які відкривають ширші можливості з пошуку ресурсів та їх фінансування; збільшення числа колекцій та їх доступність; створення унікального інформаційного середовища; залучення громадськості до проблем установ; формування позитивного іміджу.

Безцінною скарбницею збереження історичного досвіду багатьох поколінь, всього того найкращого, що витримало випробування часом у сфері матеріальної і духовної культури [5, с. 18] є краєзнавство. Важливим напрямом діяльності бібліотек, архівів, музеїв є формування та збереження краєзнавчих документів як паперових так і електронних, які є унікальним джерелом інформації про рідний край, духовний зв'язок між багатьма поколіннями. Саме інституції пам'яті є ресурсною, ідейною базою формування інформаційно насичених соціокомунікаційних середовищ своїх міст, територіальних громад, здатних виробляти, обробляти інформацію, управляти знаннями процесами, тобто відігравати роль провідних інтелектуальних інститутів суспільства [9].

Належна увага у бібліотеці Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського приділяється питанню збереження історичної пам'яті, створенню краєзнавчих біографічних та бібліографічних ресурсів. На сайті бібліотеки щорічно оновлюються краєзнавчі календарі знаменних дат, представлені оригінальні дослідницькі матеріали. Бібліотека створила своєрідну галерею представників української педагогічної еліти, підготувавши низку інформаційних довідників та покажчиків біобібліографічного характеру. На сайті подано електронні версії довідників «Ювіляри ВДПУ», присвячених викладачам, котрі своєю плідною працею зробили вагомий внесок у справу підготовки вчительських кадрів та розвиток освітянської галузі на Поділлі. Славна когорта яскравих особистостей педагогів ВДПУ гідно представлена виданнями бібліотеки у серії «Педагоги Вінниччини». Кожний випуск – своєрідний літопис галузі, який фіксує документальний зріз і відповідний масив інформації про Вінницький педуніверситет. Створено краєзнавчий біографічний веб-проект «Персоналії, життя яких пов'язане з Поділлям». Реалізуючи проєкт, бібліотека формує довідник персоналій, який містить короткі біографічні дані про людей, життя та діяльність яких пов'язане з Вінниччиною та з Вінницьким університетом. Також у соціальних мережах представлено проєкт «Є імена, які талантом сяють» про викладачів університету. Використовуючи сучасні цифрові та комп'ютерні технології, бібліотека активно

ілюструє свою діяльність: створює електронні архіви фотодокументів, блоги, флеш-альбоми, презентації, розділ на сайті «Віртуальні виставки» містить матеріали регіональної біографіки [3].

Нові випробування постали перед бібліотекою у зв'язку з повномасштабною війною. Організаційна стійкість керівників університету та працівників бібліотеки, створення інформаційно-бібліотечних послуг задля підтримки науки та освіти, управління знаннями під час масштабних кризових подій сьогодення демонструють цінність, важливість та здатність адаптуватися до неочікуваних і трагічних обставин [2]. Під час воєнного стану бібліотека акцентувала увагу на подальше створення цифрового контенту, забезпечила загальнодоступний віддалений доступ, продовжила наповнення краєзнавчих інтернет-проектів: «Вінниччина в БД ЕК бібліотеки»; «Вінниччина в Інтернеті», в яких відображаються події сьогодення.

Бібліотека тримає інформаційно-ресурсний стрій, «озброює» свою освітянську спільноту знаннями, поширює їх серед студентів та викладачів, інтегрує їх у міжнародний науково-освітній простір. Ми вплітаємо свою нитку у полотно спільної перемоги і наближаємо її. Попереду нас чекає активна робота на інформаційно-освітній та культурній ниві. Відбудуємо країну, зруйновані міста, навчальні заклади та бібліотеки, збережемо для нащадків культурну та національну пам'ять. Не забудемо, не простимо!

Список використаної літератури:

1. Архівні установи України : довідник. Т. 2, кн. 2. Київ, 2012. XXVII. 602 с.
2. Білоус В. С. Бібліотека Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського: з повагою до минулого та вірою у майбутнє (до 110-річчя). *Бібліотека в умовах сучасності і конструювання майбутнього* : IV науково-практична конференція, 27 вересня 2023 р. /Вінницька обласна універсальна наукова бібліотека ім. В. Отамановського. Вінниця, 2023.
3. Білоус В.С. Біографічні та біобібліографічні дослідження у бібліотеці Вінницького педагогічного університету. *Бібліотеки закладів вищої освіти: історія та сьогодення* : Всеукраїнська науково-практична конференція (до 105-річчя заснування бібліотеки Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка) 31 жовтня 2023 р. Кам'янець-Подільський, 2023.
4. Вовк Н., Демків Х., Даниляк О. Використання архівних ресурсів у суспільстві: інформаційно-аналітичне дослідження. *Інформація, комунікація, суспільство* : матеріали 5-ї

Міжнародної наукової конференції ICS – 2016. Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2016. С. 328–329.

5. Гальчак С. Розвиток краєзнавства у Східному Поділлі XIX–XXI ст. Вінниця : Меркьюрі-Поділля, 2011. 788 с.

6. Довжук І. Інформатизація архівної справи та використання інформаційних ресурсів НАФ України. *Соціум. Документ. Комунікація. Серія: Історична наука*. 2019. Вид. 7. С. 68–81. DOI 10.31470/2518-7600-2019-7-68-81.

7. Дубровіна Л., Киридов А., Матяш І. Архіви, бібліотеки, музеї – джерельна основа національної пам'яті, культурної спадщини України. *Бібліотечний вісник*. 2017. №1. С.3–10.

8. Липак Г. Роль бібліотек, архівів, музеїв у формуванні соціокомунікаційного простору територіальних громад. *Бібліотечний вісник*. 2018. № 5. С. 8–14.

9. Лобузін К. В. Створення інтегрованого бібліотечного простору: основні проблеми та шляхи вирішення. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2012. № 2. С. 34–40.

10. Шемаєв С. О. Співробітництво бібліотек, архівів, музеїв у сучасних умовах. *Вісник Харківської державної академії культури*. 2012. Вип. 36. С. 166–174.

11. Як зберегти цифрову спадщину?: Важливі інструкції та добірки. Війна з культурою. 19 липня 2022 р. URL: <https://www.ukrainer.net/zberehty-tsyfrovu-spadshchynu/>